

УДК 930.2:304.3-057.874(477.8)
DOI: 10.24919/2312-2595.7/49.234422

Микола ГАЛІВ

доктор педагогічних наук, професор кафедри історії України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Олександра СВЙОНТИК

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, Дрогобич, Україна, індекс 82100 (lesyadudnyk@dspu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-3538>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3074923/oleksandra-sviontyk/>

Бібліографічний опис статті: Галів, М., & Свійонтик, О. (2021). Повсякденне життя школярів у Кременці на Тернопільщині (1949 р.): документальне свідчення. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 7/49, 156–168. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234422>.

ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ ШКОЛЯРІВ У КРЕМЕНЦІ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ (1949 р.): ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВДЧЕННЯ

Анотація. У статті аналізується і публікується документ підпілля ОУН (березень 1949), в якому подано інформацію про повсякденне життя середньої школи № 1 м. Кременець (Крем'янець) на Тернопільщині. **Мета статті** – проаналізувати і опублікувати документ до історії повсякденного життя учнів середньої школи № 1 м. Кременець (Крем'янець) Тернопільської

© Микола Галів, Олександра Свійонтик, 2021

області наприкінці 1940-х рр. **Методологія дослідження** спирається на принципи історизму, науковості, авторської об'єктивності, застосування джерелознавчих методів, зокрема методу внутрішньої критики джерел. **Наукова новизна** полягає у тому, що до наукового обігу вперше вводить публікований документ. **Висновки.** Отже, публікований документ «Крем'янецька середня школа Ч. І» датований березнем 1949 р. У ньому подана інформація про життя школи у 1948/1949 н. р., акумульована учасником українського підпілля в Кременці на псевдо «Чорнобай», який був учнем зазначеного закладу середньої освіти. Документ складається з чотирьох частин: життя учнів у школі; позашкільне життя учнів; учителі; навчання. Структура документа вказує на те, що його було укладено відповідно до певного «квєстїонарїю», підготовленого підпіллям ОУН для більш чїткого й аналітичного подання звітів, формулювання агентурної інформації. Вважаємо документ «Крем'янецька середня школа Ч. І» важливим і репрезентативним історичним джерелом до історії повсякденного життя школярів другої половини 1940-х рр. у Кременці зокрема, та у західноукраїнських областях України загалом. Документ публікується мовою оригіналу з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Ключові слова: джерелознавство; історія повсякдення; учні середніх шкіл; Кременець (Крем'янець); Тернопільська область.

Mykola HALIV

PhD hab. (Education), Professor, Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (halivm@yahoo.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/F-3855-2018>

Oleksandra SVIONTYK

PhD (Education), Associate Professor, Department of General Pedagogy and Preschool Education, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko Str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (lesvadudnyk@dpu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-3538>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/3074923/oleksandra-sviontyk/>

To cite this article: Haliv, M., & Sviontyk, O. (2021). Povsiakdenne zhyttia shkoliariv u Krementsi na Ternopilshchyni (1949 r.): dokumentalne svidchennia [Everyday life of schoolchildren in Kremetsk in Ternopil region (1949): documentary testimony]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 7/49, 156–168. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.7/49.234422> [in Ukrainian].

EVERYDAY LIFE OF SCHOOLCHILDREN IN KREMENTSK IN TERNOPIL REGION (1949): DOCUMENTARY TESTIMONY

Summary. *This article presents a document of the OUN underground (March 1949), which provides information about the daily life of the secondary school № 1 in Kremenets (Kremyanets) in the Ternopil region. **The purpose of the article** is to analyze and publish a document on the history of everyday life of high school students in Kremenets (Kremyanets), Ternopil region in the late 1940s. **The research methodology** is based on the principles of historicism, scientificity, authorial objectivity, application of source methods, in particular the method of internal critique of sources. **The scientific novelty** is that a published document is introduced into scientific circulation for the first time. **The conclusions.** The published document "Kremenets Secondary School No 1" is dated March 1949. It presents information about the life of the school in 1948/1949, accumulated by a member of the Ukrainian underground in Kremenets under the pseudonym "Chornobay", who was a student at the mentioned secondary school. The document consists of four parts: the school life, extracurricular life of students, teachers, teaching. The structure of the document indicates that it was concluded in accordance with a certain "questionnaire" prepared by the OUN underground for a clearer and more analytical presentation of reports and the formulation of intelligence information. We consider the document "Kremenets Secondary School of No 1" an important and representative historical source for the history of everyday life of schoolchildren of the second half of the 1940s in Kremenets in particular, and in the western Ukrainian regions in general. The document is published in the original language in compliance with the necessary archeographic requirements.*

Key words: source studies; everyday history; high school students; Kremenets (Kremyanets); Ternopil region.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку наукових досліджень історії повсякдення усе більшої актуальності набуває аналіз щоденних життєвих практик дітей і молоді, зокрема шкільного віку, особистісне і соціальне становлення яких відбувалося в умовах трансформаційних змін суспільного життя. Саме в таких обставинах, опинилися, зокрема, школярі західних областей України у перші повоєнні роки (1944–1953), коли радянизаційні процеси позначилися на усіх аспектах життя населення. Водночас, зауважимо, що дослідження повсякденного життя учнів загальноосвітніх шкіл передбачає аналіз різноманітних аспектів функціонування закладів освіти, насамперед освітнього середовища, змісту навчання і виховання, системи відносин, комунікацій, ідей і поглядів учасників освітнього процесу – учителів і учнів. Відтак першорядної ваги набуває опрацювання документів, які висвітлюють життя шкільних колективів «з середини». Одним з таких історичних джерел є звіт про відносини у Крем'янецькій (Кременецькій) середній школі № 1 на Тернопільщині кінця 1940-х рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, які упривнюють різні сторони повсякденного життя шкільних інституцій західних областей України 1944–1953 рр., відзначимо наративи С. Сворака (1998), С. Герегової (1997, 2004), Р. Попп (1998, 2011а, 2011b), І. Сушик (2009), Н. Мащенко (2018), В. Старжеця (2019). Звісно, власне повсякденні аспекти не були предметом дослідження зазначених учених, проте певні факти та описи щоденних аспектів життя школярів вводилися у контекст їхніх досліджень. Серед студій археографічного характеру, в яких аналізуються документи до історії повсякдення західноукраїнських школярів другої половини 1940 – початку 1950-х рр., відзначимо статті М. Галіва (2015) та Р. Попп (2020). Водночас підкреслюємо, що у жодній із зазначених праць не використано документ, який пропонується до розгляду у цій статті.

Мета статті – проаналізувати та опублікувати документ до історії повсякденного життя учнів середньої школи № 1 м. Кременець (Крем'янець) Тернопільської області наприкінці 1940-х рр.

Виклад основного матеріалу. Аналізований документ має назву «Крем'янецька середня школа Ч. І» і міститься в Архіві Центру досліджень визвольного руху (Інститут українознавства ім. І.П. Крип'якевича НАН України (м. Львів)), фонд 63, том 7. Цей україномовний машинописний документ складається з чотирьох сторінок тексту і датований березнем 1949 р. Перша сторінка, по суті, є титульною і містить лише назву документа. Наступні сторінки мають машинописну пагінацію (яку й використовуватимемо для посилань). Документ становить собою звіт члена підпілля на псевдо «Чорнобай», який, судячи з тексту джерела, був учнем старших класів середньої школи № 1 в Кременці. Вже у першому пункті звіту він зауважив: «Я ходжу в середню школу ч. 1 в м. Крем'янци» (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 1). На жаль, наразі не видається можливим назвати прізвище автора.

Звіт складається з чотирьох розділів: життя учнів в школі; позашкільне життя учнів; учителі; навчання. Вочевидь, він складений на основі певного «квестіонаря», підготовленого підпіллям ОУН, які відповідали за збір інформації. На наявність такого «квестіонаря» вказує структура звіту, в яких подано відповіді на наперед підготовлені запитання, які мали відповідну нумерацію. У випадку, коли «Чорнобай», не мав інформацію для відповіді на певне запитання, він пропускав його, саме тому, на нашу думку, у звіті після п. 14 (у першій частині «Життя учнів в школі») подано одразу п. 18, а після п. 1 (у другій частині «Позашкільне життя учнів») представлено п. 5 (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 1–2).

У першій частині документа «Життя учнів в школі», окреслено кількість учнів (400 осіб), наявність плати за навчання (починаючи з 8-го класу у розмірі 150 крб. на рік) та оцінку «Чорнобая» взаємин між учнями. Значну увагу присвячено шкільній комсомольській організації та методам залучення учнів до її лав. Автор звіту виділяє три такі методи: добровільний вступ; обіцянка надавати учням підтримку у навчанні; насильницький вплив (зокрема, шляхом шантажа). «Чорнобай» навів приклади реалізації двох останніх методів, наводячи прізвища учнів. Так, він описав шантаж учня А. Шайновського з боку комсорга, який погрожував школяреві виключенням зі школи та звільненням з роботи його батька (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 1). Водночас

указав і на поширений серед сільської молоді, яка також навідувалася до міської школи, спосіб уникнути вступу до комсомолу, а саме запевнення про помсту з боку «бандитів», тобто українських повстанців і підпільників.

Водночас, з опису автора звіту постає картина певного протистояння між комсомольцями (офіційним «активом») та «некомсомольцями» – рештою учнів, які не бажали вступати до радянської молодіжної організації. Причому цей поділ мав і регіональні виміри: комсомольці – переважно учні зі східних областей України (вочевидь, діти радянських службовців, надісланих владою до західноукраїнського регіону), «некомсомольці» – місцеві мешканці. Однак цей поділ доволі умовний, бо автор визнає наявність комсомольців серед місцевих учнів, яких одразу виправдовує, пишучи про їхню безідейність. Власне, «неідейними» комсомольцями «Чорнобай» називає тих, хто вступив до ВЛКСМ задля допомоги у навчанні та отримання продуктивних карточок (до 1947 р.), але продовжували потай відвідувати християнські храми. З іншого боку, комсомольців зі східних областей України автор звіту вважає «ідейними» (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 1).

Для характеристики національних поглядів «Чорнобая» важливе значення має окреслення ним національності письменників, твори яких читали учні. Так, до російських літераторів він, поряд з О. Пушкіним та Л. Толстим, зарахував ще й О. Корнійчука та М. Бажана. Натомість «українськими письменниками» назвав Т. Шевченка, Лесю Українку та І. Франка (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 1). Тож українських радянських письменників автор звіту однозначно не трактував як українців. Подібна демаркація слугує ще й маркером політичних візій «Чорнобая», який приналежність до радянської культури та політичної системи вважав ознакою російськості, а відтак усе радянське – ворожим для українства.

У другій частині звіту коротко окреслено деякі характеристики моральної поведінки учнів, які майже усі палили цигарки, вживали лайку й дозволяли собі кидати каштани в учительку (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 2). Третя частина документа окреслює кількісні, національні та професійні характеристики педагогічного колективу школи. На той час їх налічувалося 16 осіб. Більшість

учителів, у тому числі й директор, були скеровані зі східноукраїнських земель. Вони, судячи зі звіту «Чорнобая», дещо негативно ставилися до місцевих мешканців, не сприймали боротьби ОУН, осудливо висловлювалися про «бандерівців» й провадили політичну агітацію серед учнів. Цікаво, що «Чорнобай» звинувачує їх в хабарництві (передовсім директора школи Дяченка), наводячи приклади (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 2).

У четвертій частині автор звіту коротко окреслив деякі аспекти змісту освіти в школі. Згідно з його твердженнями, особлива увага відводилася вивченню «сталінської конституції» та російської мови. Ідеологічний компонент, пов'язаний з комуністичною індоктринацією, особливо був помітним на уроках літератури та історії. Водночас він доповнювався й суботніми додатковими уроками, на яких вивчали біографію В. Леніна та Й. Сталіна. «Чорнобай» згадав наявність військової підготовки учнів та «антирелігійну пропаганду», однак не навів конкретних прикладів останньої (Архів ЦДВР, ф. 63, т. 7, арк. 2–3).

Висновки. Отже, публікований документ «Крем'янецька середня школа Ч. І» датований березнем 1949 р. У ньому подана інформація про життя школи у 1948/1949 н.р., акумульована учасником українського підпілля в Кременці на псевдо «Чорнобай», який був учнем зазначеного закладу середньої освіти. Документ складається з чотирьох частин: життя учнів у школі; позашкільне життя учнів; учителі; навчання. Структура документа вказує на те, що його було укладено відповідно до певного «квестіонарію», підготовленого підпіллям ОУН для більш чіткого й аналітичного подання звітів, формулювання агентурної інформації. Вважаємо документ «Крем'янецька середня школа Ч. І» важливим і репрезентативним історичним джерелом до історії повсякденного життя школярів другої половини 1940-х рр. у Кременці зокрема, та у західноукраїнських областях України загалом. Документ публікується мовою оригіналу з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Джерела та література

Архів ЦДВР – Архів Центру досліджень визвольного руху.

- Галів, М.** (2015). Радянська педагогіка в дії: документи управління МДБ та обкому компартії Дрогобищини щодо побиття учнів у школах області. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 13, 13–20.
- Герегова, С.** (1997). Розвиток народної освіти в Чернівецькій області у другій половині 40-х років ХХ ст. *Питання історії України: зб. наук. ст.*, 1, 233–241.
- Герегова, С.В.** (2004). *Освіта в західноукраїнському регіоні (друга половина 40-х – перша половина 50-х рр. ХХ ст.)*. (Автореф. дис. ... канд. іст. наук). Чернівці.
- Машенко, Н.** (2018). *Шкільна освіта у Ровенській області в 1944–1964 рр.* (Дис. ... канд. іст. наук). Луцьк.
- Попп, Р.** (1998). Шкільництво Львівщини у перші повоєнні роки. *Проблеми гуманітарних наук. Історія*, 1, 161–169.
- Попп, Р.** (2011a). Освіта в Дрогобичі у повоєнний період (1944–1953). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*, XIV–XV, 400–408.
- Попп, Р.** (2011b). Шкільна освіта в Дрогобицькій області у перші повоєнні роки (1944–1953). *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Історія*, 28, 153–164.
- Попп, Р.** (2020). Повоєнне шкільництво у світлі звітних документів українського націоналістичного підпілля. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 3/45, 168–185.
- Сворак, С.Д.** (1998). *Народна освіта у західноукраїнському регіоні: історія та етнополітика (1944–1964 рр.)*. Київ: Правда Ярославичів.
- Старжець, В.І.** (2019). *Боротьба радянської влади і українського підпілля за вплив на освітній простір західних областей УРСР у післявоєнний період (1944–1953 рр.)*. (Дис. ... канд. іст. наук). Рівне.
- Сушик, І.В.** (2009). Становлення системи освіти на Волині у 40–50-ті роки ХХ ст. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, 17, 92–96.

References

- Arkhip TsDVR – Arkhip Tsentru doslidzhen vyzvolnoho rukhu [Archive of the Center for Liberation Movement Studies] [in Ukrainian].
- Haliv, M.** (2015). Radianska pedahohika v dii: dokumenty upravlinnia MDB ta obkomu kompartii Drohobychchynu shchodo pobytta uchniv u shkolakh oblasti [Soviet pedagogy in action: documents of the Department of the State Security Committee and the Regional Committee of the Communist Party of Drohobych Region on the beating of pupils

- in the region's schools]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current Issues of the Humanities*, 13, 13–20 [in Ukrainian].
- Herehova, S.** (1997). Rozvytok narodnoi osvity v Chernivets'kii oblasti u druhii polovynni 40-kh rokiv XX st. [The development of public education in the Chernivtsi region in the second half of the 40s of the twentieth century]. *Pytannia istorii Ukrainy – Issue of the history of Ukraine*, 1, 233–241 [in Ukrainian].
- Herehova, S.V.** (2004). *Osvita v zakhidnoukrainskomu rehioni (druga polovyna 40-kh – persha polovyna 50-kh rr. XX st.)* [Education in the western Ukrainian region (second half of the 40s – first half of the 50s of the XX century)]. (Extended abstract of Candidate's thesis). Chernivtsi [in Ukrainian].
- Mashchenko, N.** (2018). *Shkilna osvita u Rovens'kii oblasti v 1944–1964 rr. [School education in the Rivne region in 1944–1964]*. (Candidate's thesis). Lutsk [in Ukrainian].
- Popp, R.** (1998). Shkilnytstvo Lvivshchyny u pershi povoienni roky [Schooling in Lviv region in the first postwar years]. *Problemy humanitarnykh nauk. Istorii – Problems of Humanities. History*, 1, 161–169 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2011a). Osvita v Drohobychi u povoiennyi period (1944–1953) [Education in Drohobych in the postwar period (1944–1953)]. *Drohobyt'skyi kraieznavchyi zbirnyk – Drohobych Regional Studies*, XIV–XV, 400–408 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2011b). Shkilna osvita v Drohobyt'skii oblasti u pershi povoienni roky (1944–1953) [School education in the Drohobych region in the first postwar years (1944–1953)]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii: Istorii – Problems of Humanities. History Series*, 28, 153–164 [in Ukrainian].
- Popp, R.** (2020). Povoienne shkilnytstvo u svitli zvitnykh dokumentiv ukrainskoho natsionalistychnoho pidpillia [Post-war schooling in the light of reporting documents of the Ukrainian nationalist underground]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii Istorii – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 3/45, 168–185 [in Ukrainian].
- Svorak, S.D.** (1998). *Narodna osvita u zakhidnoukrainskomu rehioni: istorii ta etnopolityka (1944–1964 rr.)* [Public education in the western Ukrainian region: history and ethnopolitics (1944–1964)]. Kyiv: Pravda Yaroslavychiv [in Ukrainian].

- Starzhets, V.I.** (2019). *Borotba radianskoï vlady i ukrainskoho pidpillia za vplyv na osvittii prostir zakhidnykh oblastei URSS u pislivoïenniï period (1944–1953 rr.)* [The struggle of the Soviet government and the Ukrainian underground for the impact on the educational space of the western regions of the USSR in the postwar period (1944–1953)]. (Candidate's thesis). Rivne [in Ukrainian].
- Sushyk, I.V.** (2009). Stanovlennia systemy osvity na Volyni u 40–50-ti roky XX st. [Formation of the education system in Volyn in the 40–50s of the XX century]. *Aktualni problemy vitchyznianoï ta vsesvitnoï istorii – Current Issues of the Ukrainian and World History*, 17, 92–96 [in Ukrainian].

Документ

КРЕМ'ЯНЕЦЬКА СЕРЕДНЯ ШКОЛА Ч. I

I. Життя учнів в школі.

1. Я ходжу в середню школу ч. 1 в м. Кременці.
2. Число учнів в нашій школі около 400 осіб.
3. Співжиття між учнями, можна сказати добре.
8. До комсомолу втягають різно, одних охотою, других для допомоги в навчанні, а третіх силою. Наприклад: в прошлому році в нас був у 7-ому класі одсталий учень Яськевич Микола, родом Крем'янецький, його заманули до комсомолу з тим, що будуть допомагати в науці і книжках. Другий випадок з Шайновським Анатолієм, який родом також Крем'янецький, а батько його служить в шевській артілі «Червоний Жовтень». Його закликав комсорг до комсомольського кабінету, де був в присутності директор школи Дяченко, що там йому говорили я не чув, але вийшов звідтам заплаканий. Хлопця обступили учні і стали питати, що йому робили, що він плаче. Він говорив, що його примушували писатися до комсомолу, спочатку лагідними словами, давали читати якусь комсомольську брошуру і казали, щоб він виповнив анкету про вступ в комсомол, цей не схотів. Тоді вони стали його грозити, що викреслять з списку кращих учнів /він був передовим учнем/, бо він нарушує правило кращих учнів, Шайновський відмовився. Пізніш стали говорити, що виженуть зі школи, а його батька звільнять з роботи за те, що він був за німців на якійсь роботі. Говорили, що міським учням мусово впи-

суватись в комсомол. Шайновський в комсомол не вписався, і його не виписали з списку кращих учнів і батько лишився на роботі.

Учні зі сіл не дуже заставляли, вони відпиралися тим, що їх, коли вони впишуться в комсомол, повісять «бандити».

9. Ставлення між комсомольцями, а не комсомольцями – вороже. Комсомольці дружать виключно з комсомольцями, і називають не комсомольців бандерівцями. Один учень Шумбарець Іван посварився з Лиском Ігорем з СУЗ, а пізніше і побилися, причому Лиско назвав Шумбарця бандерівцем. Шумбарець пішов до директора з жалобою, щоб Лиско доказав, що він вдійсності бандерівець. Лиска пізніше покликав до комсомольського кабінету комсорг, що йому там говорили він не сказав, тільки погрозив Шумбарцеві кулаком.

11. Комсомольці не є всі ідейні, ті що вступили в комсомол за для допомоги в навчанні і підручниками, а навіть, як була карточна система, то тим комсомольцям, що не мали з чого жити, давали продуктивні карточки. Ці комсомольці не були ідейні, бо навіть ходили, потай від комсорга, до церкви, але комсомольці з СУЗ ідейні, бо вступили в комсомол не з примусу, а з охоти.

14. Учні читають книжки переважно сов[ітського] видання і російських письменників, як: Пушкіна, Толстого, Тичини, Корнійчука, Бажана і інших, а українських письменників, як: Шевченка, Лесі Українки, Франка є дуже мало.

15. Учні з СУЗ говорять між собою переважно українською мовою.

18. В релігійні свята не всі учні приходять до школи, незважаючи на всякі сварки і ставлення двійок, але комсомольці мусять бути обов'язково.

19. За навчання учні мусять платити, починаючи з 8-го класу, по 150 крб в рік, незважаючи на те, що згідно конституції в СССР навчання – безплатне.

20. В нашій школі учні стипендії не одержують.

Ц. Позашкільне життя учнів.

1. Ця школа гуртожитку не має.

5. Користуються відпочинковими оселями, таборами і курортами передові піонери і комсомольці.

6. Що до куріння, то майже всі учні курять, тільки є випадки, що деякий учень не курить. Що до п'ятики, то п'ють ті, які мають матеріальні змоги.

7. Моральний стан між учнями поганий. В словах грубі, не мають певного виховання, поведінка погана. Було навіть таке, що учителька нім[ецької] мови зайшла в клас, її учні привітали каштанами, вона змушена була покинути урок.

III Учителі.

1. Директор є Дяченко родом з СУЗ, партійний, учасник т. зв. вітчизняної війни, заслужений. Викладає географію, починаючи з 7-го кл.

2. Учителів в нашій школі начислюється 16 осіб, включно з директором.

3. Між учителями є 7 місцевих, а решта 9 зі СУЗ.

8. Кожний вчитель може вести агітаційну роботу, як вчитель фізики Кисличенко висловився так перед учнями, назвав учнів з села провінцією, що їм різатись, а не вчитесь у школі. Другий випадок, коли наша історичка була хвора, то історію викладав директор вечірньої школи Микитенко. Була тема з історії СРСР «Відокремлення земель від Київської Держави», то він висловився так: «Хотіли самостійно жити, як тепер ті лісові бандерівці хочать Соборної Держави».

10. Учителі при сов[ітській] владі зовсім не цікавляться приватним, позашкільним життям учнів. Вони говорять, коли учень поступив вчитись, то мусить бути всім забезпечений, а їх то нічого не обходить.

Кожний учень мусить бути забезпечений зошитами і книжками, хоч і їх до школи не приставляють, хай купить на базарі.

12. Є вчителі, що, крім зарплати, беруть додаткові хабарі, прикладом може бути вбільшості директор. Було так, що один учень 7-го кл. був відстаючим і його перевели в 6-й клас, він пішов до директора і заніс йому хабара і цей його оставив вчитись далше в 7-му класі. На урок прийшов вихователь і спитав його чого він сидить в 7-му кл. він відповів, що був в директора. На це всі відповіли сміхом, догадуючись, що він заніс хабара і це було в дійсності, бо він пізніше признався.

IV Навчання.

1. Найбільше звертається увагу на конституцію і на рос[ійську] мову. Навіть на уроці літератури може вчитель спитати щось з конституції, рівнож і на уроці історії. На уроці рос[ійської] мови не можна нічого сказати по-українському, бо знижується оцінка, а як на уроці укр[аїнської] мови можна сказати дещо і по-російському.

2. Всі предмети, крім рос[ійської] мови, викладаються на укр[аїнській] мові.

3. На урок конституції присвячується 1 урок на тиждень, і є ще додаткові уроки в суботу, на яких вивчається біографію Леніна і Сталіна.

4. Найбільш висвітлюється в комуністичному дусі літературу і історію.

5. В нашій школі є в кабінетах деякі наукові приладдя.

6. Антирелігійну пропаганду може вести кожний вчитель, наприклад: учитель хімії, фізики і інші.

7. Воєнізація є 2 год. в тиждень.

8. На українську мову призначено по 5 годин в тиждень і на рос[ійську] мову також 5 годин в тиждень.

Березень, 1949 р.

/-/ Чорнобай

*Джерело: Архів Центру досліджень
визвольного руху, ф. 63, т. 7.*

Стаття надійшла до редакції 07.04.2021 р.